

М. А. Кізіль,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

СОЦІОФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МЕТАТЕРМІНОСИСТЕМИ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено аналізу соціофункціональних аспектів формування та розвитку метатерміносистеми сфери комп'ютерних технологій англійської мови. В статті визначаються соціофункціонально марковані центри формування нових елементів слово- і фразотворчих парадигм лексичних інновацій, що входять до визначеної метатерміносистеми, відбувається розподіл її одиниць за соціофункціональними класами, з'ясовуються соціальні чинники, що визначають її формування та розвиток.

Ключові слова: лексична інновація, соціофункціональні аспекти, соціофункціонально маркований центр, сфера комп'ютерних технологій, метатерміносистема.

СОЦИОФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ МЕТАТЕРМИНОСИСТЕМЫ СФЕРЫ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена анализу социофункциональных аспектов формирования и развития метатерминосистемы сферы компьютерных технологий английского языка. В статье определяются социофункционально маркированные центры формирования новых элементов слово- и фразотворческих парадигм лексических инноваций, которые входят в указанную метатерминосистему, осуществляется распределение ее единиц по социофункциональным классам, выявляются социальные факторы, которые определяют ее формирование и развитие.

Ключевые слова: лексическая инновация, социофункциональные аспекты, социофункционально маркированный центр, сфера компьютерных технологий, метатерминосистема.

SOCIOFUNCTIONAL ASPECTS OF FORMING AND DEVELOPMENT OF THE METATERMINOLOGICAL SYSTEM OF COMPUTER SCIENCE IN THE ENGLISH LANGUAGE

The article is devoted to the analysis of sociofunctional aspects of forming and development of the metaterminological system of computer science in the English language. The abovementioned system contains not only a great number of words that denote basic notions of the corresponding extralinguistic sphere but lexical innovations from different spheres of life and activity of people from the English-speaking communities mediated by the computer cyberspace. Economics and business, public health service, education, mass-media, social and political, everyday life are among them. Plenty of lexical innovations appeared in this spheres due to the fact that computers became the medium through which different kinds of activities were carried out and they as well as new notions required their designation. Lexical units, their morphemes and pseudomorphemes belonged to the terminological sphere of the computer science became sociofunctionally marked centers of the paradigms of lexical innovation, elements of new words forming. The most productive of them are compu (from computer), cyber, blog, electronic (e-), digital, web, information (i-). At the same time these lexical innovations became part and parcel of the terminological system of computer science, which appeared to be more and more diversified and embraced more and more subshperes. Semiotic singularity, that lies in the fact that meanings of such units can be developed according to the unpredictable vector and determines their semiotic asymmetry, is the peculiar feature of such units.

Key words: lexical innovation, sociofunctional aspects, sociofunctionally marked center, sphere of the computer science, metaterminological system.

Розвиток сфери комп'ютерних технологій, виникнення і розповсюдження глобальної мережі Інтернет, інформаційна революція, спричинена піднесенням нової техногенної сфери, здійснили великий вплив на розвиток словникового складу англійської мови, сприяли появі великої кількості спеціальних одиниць, що слугують засобами номінації понять і реалій цієї сфери. На сьогоднішній день окрім термінів на позначення матеріальної бази комп'ютера, спеціалістів, що працюють із ним, його програмного забезпечення і т.і., терміносистема сфери комп'ютерних термінологій вміщує безліч одиниць на позначення якісно нових модусів людського буття, опосередкованих існуванням комп'ютерного кіберпростору. У зв'язку з цим можна із впевненістю говорити про існування метатерміносистеми сфери комп'ютерних технологій англійської мови, комплексний, полівимірний характер і структурна організація якої відображає сукупність і закономірність зв'язків, що існують між поняттями власне комп'ютерної сфери та інших сфер життя та діяльності в англосмовному світі, визначає їх місце серед понять інших систем знань, що корелюють із нею, дозволяючи з'ясувати особливості їх взаємозв'язку та взаємодії.

Відзначасмо, що метатерміносистеми лише починають досліджуватися в лінгвістиці та термінознавстві, що визначається складністю їх концептуальної сутності, змісту й організації, системних взаємозв'язків із іншими сферами людського знання. Цим і зумовлена **актуальність** запропонованої наукової розвідки, **завданням** якої постає визначення соціофункціональних аспектів формування та розвитку метатерміносистеми сфери комп'ютерних технологій англійської мови. **Матеріалом** статті є лексичні інновації на позначення реалій, об'єктів, понять життя та діяльності людини в англосмовному світі, опосередкованих існуванням комп'ютерного кіберпростору й інтернет-комунікації. З'ясування соціофункціональних аспектів формування метатерміносистеми сфери комп'ютерних технологій сприяє висвітленню проблем «мова та соціальне середовище», «соціолінгвальні аспекти формування та функціонування мовних одиниць».

Засобом позначення ключового поняття сфери комп'ютерних технологій є лексема «computer». Хоча на сьогоднішній замість неї все більше використовуються лексичні одиниці *microcomputer / personal computer (PC)*, що свідчить про невпинний розвиток і вдосконалення комп'ютерів, зазначена лексема стала центром творення безлічі лексичних одиниць в англійській мові: *computer network, computer technician, computer chip, computer age, computerized map, computer hip, computerate, computenent, computer-savy, computer sickness, computer addiction, computerspeak; computer animation, computerized education, genetically modified computers, computer crime, computer gap*. В скороченій формі слово *computer (compu)* є також словотворчим елементом англійської мови, наприклад: *compuserve, computalk, compuword*. Абревіатура *PC* словосполучення «*personal computer*» є базовою для творення значної кількості інноваційних одиниць у англійській мові: *PC-dom, PC-er, PC game, PC-generation, PC-literate, PC-postage, PC-magazine, PC-TV, PC-server*. Вказані приклади свідчать про багатofункціональність комп'ютера та персонального комп'ютера, їх застосування в різних сферах людського буття: повсякденному житті, економіці, медицині, навчанні, військовій справі і т.і. Це факт і визначає появу мовних одиниць на позначення понять і явищ тієї чи іншої сфери життя та діяльності людини, в яких застосовується комп'ютер. Вказані одиниці вже не можна вважати елементами однієї терміносистеми. Вони стають транстермінами, що вживаються в декількох терміносистемах англійської мови та належать до метатерміносистеми комп'ютерних технологій.

Масове розповсюдження комп'ютерів і глобальної мережі Інтернет сприяло виникненню великої кількості лексичних одиниць із словотворчим компонентом *cyber* (кібер, той, що належить до комп'ютерів, Інтернету, інформаційних технологій), зокрема: *cybercommerce, cybershopping, cybercash, cybermoney, cybercurrency, cybermall, cyberplaza, cybershop, cybermall, cyberplaza, cybershop, cyber-entrepreneur, cyberjournalism, cyberthriller, cyber-inequality, cyberattack, cybersecurity, cyberdefence, cybersecrecy, cyberweapon, cyberwarfare, cyberaddict, cyberhead, cyberbuff, cybernerd, cyber-citizen*. Аналіз семантичного значення вказаних одиниць вказує на те, що сферами їх використання є повсякденне життя, торгівля та бізнес, журналістика, система охорони. Ці одиниці використовуються також для позначення злочинних дій шахраїв, здійснених через мережу Інтернет.

Цілий ряд лексичних одиниць, закріплених спочатку в терміносистемі комп'ютерних технологій англійської мови, перетворився пізніше в соціофункціонально марковані центри формування нових елементів слово- і фразотворчих парадигм одиниць мови, що використовуються нині у різних сферах науки та техніки, а також повсякденного життя англійської людини. Такими центрами є, в першу чергу, лексичні одиниці *electronic, digital, web, blog*, наприклад: *electronic cash, electronic cottage, electronic publishing, electronic wallet, electronic tag; digital technology, digital learning, digital disconnect, born-digital, digital TV, digital radio, digital video, digital audio tape, digital videodisk, digital terrorism, digital media, tradigital, digital divide, digital warfare, digital age, to be digital, digitalia, digitalisation (digitalization), digiteer, digthead, digitocrat, digirati; webize, web-browser, web-zine, web-site, web-page, web-based, web-money, web-business, web connectivity, web-deployable information, web diameter; web-panel, web taper; blog book, blogebriety, blogger, blogging, blogosphere, blogspiraacy, blogsploitation, blogspotting, blogstitee, blogswarm, blogocrat, blogroll, blogsphere, blogging business, blogland*. Хотілося б відзначити, що в останній час слово *digital*, як і елементи *cyber-, blog-* набуває в англійській мові більш вузького значення «пов'язаний з комп'ютерною мережею «Інтернет» [5, с. 138].

В якості словотворчих і фразотворчих елементів виступають також «псевдоморфеми» *e-, i-*, що є уламками лексичних одиниць *electronic, information* [1, с. 6]. Незважаючи на свою «хвибність», зазначені морфеми є досить продуктивними елементами словотворення та фразотворення в англійській мові, а одиниці, утворені за їх допомогою, використовуються нині у різних сферах життя та діяльності представників англійського світу: *e-mail, e-generation, e-book, e-commerce, e-marketing, e-entrepreneur, entrepreneur, e-cash, e-money, virtual money, e-mall, e-shop, e-partment, e-tailers, e-gold, e-wallet, e-commerce, e-retail, e-retailer, e-retailing, e-trading, e-cruiter, e-cruitment, e-cabinet, e-minister, e-education, e-learning, e-commerce degree, e-Science; iPod, iTune, i-biology, i-way (info-way), i-link, i-disk, i-line, i-spot*.

Семантичний аналіз деяких із вказаних лексичних одиниць вказує на те, що вони належать одночасно до декількох терміносистем. Наприклад, новоутворення *e-commerce, e-marketing* позначають комерційну діяльність шляхом використання Інтернет-ресурсів. Отже, ця одиниця належить, насамперед, до терміносистеми сфери торгівлі та бізнесу. Оскільки останні ведуться зараз дуже часто через мережу Інтернет, визначені лексеми є також елементом метатерміносистеми сфери комп'ютерних технологій. Це доводить існування взаємозв'язку та взаємодії між поняттями власне комп'ютерної сфери та інших сфер життя та діяльності людини в англійському світі.

Подібну тенденцію Ю.Г. Федорова пропонує називати семіотичною сингулярністю, сутність якої вбачає в тому, що «значення інноваційних одиниць неокорпусу англійської мови може розвиватися за непрогнозованим вектором та надавати можливість для дослідження їх семіотичної асиметрії» [2, с. 53]. Вважаємо, що семіотична сингулярність є, в першу чергу, характеристикою одиниць метатерміносистеми сфери комп'ютерних технологій англійської мови, що включає в себе та впливає на розвиток її інших підсистем, в тому числі нетермінологічних. Універсальність, широке розповсюдження, використання комп'ютерних технологій у інших сферах життя та діяльності людини й спричинило появу вказаної тенденції. Цей факт і визначає соціофункціональні аспекти формування метатерміносистеми сфери комп'ютерних технологій англійської мови та соціофункціональні характеристики її інноваційних одиниць на позначення понять і реалій різних сфер життя та діяльності англійської людини, опосередкованих використанням комп'ютера та світової мережі Інтернет.

На думку видатного українського неолога Ю.А. Зацного, подібні інновації виникають, насамперед, у сферах економіки, медицини, освіти, нових мас-медіа, повсякденного життя [1, с. 5]. Вони також позначають реалії соціально-політичного, етнокультурного життя представників англійських спільнот [5, с. 34]. Так, наприклад, завдяки появі та широкому розповсюдженню електронної торгівлі в англійській мові з'явилася ціла низка лексичних одиниць на позначення не тільки подібного роду торгівлі (*cybercommerce, cybershopping, E-shopping, electronic shopping, electronic commerce, Internet shopping, d-commerce, m-commerce, t-commerce, v-commerce*), але й, так званих, електронних магазинів (*cybermall, cyberplaza, cybershop, E-mall, electronic shop, E-partment, virtual store*), електронних грошей (*cybercash, cybermoney, cybercurrency, E-cash, E-money, virtual money*). У зв'язку з цим виникають і лексичні одиниці на позначення роздрібною торгівлі (*e-retail, e-retailer, e-retailing*), що здійснюється через Інтернет, а також їх скорочені варіанти (*e-tail, e-tailing, e-tailer*).

Комп'ютерна техніка широко використовується у сфері медицини та охорони здоров'я, що підтверджують наступні приклади: *affective computing* – комп'ютерна технологія, що використовує біометричні датчики для виявлення особливостей настрою та емоцій, *computer-aided detection (diagnosis)* – система виявлення ракових пухлин молочних залоз, фіброзу печінки і т.і. заховорювань за допомогою комп'ютерної техніки, *computerized axial tomography* – комп'ютерна аксіальна томографія, *computed radiography* – радіографія з використанням комп'ютерної техніки.

Засобами йменування поняття «освіта через Інтернет» стають інноваційні одиниці *cybereducation, e-education, teleeducation, webucation*, а сам процес навчання позначається нині в англійській мові неологізмом *digital learning*. Подібний спосіб навчання, що також отримав назву *e-learning*, стає дедалі популярним у компаніях та фірмах Сполучених Штатів Америки, які здійснюють підвищення кваліфікації своїх робітників [4, с. 289].

Кіберпростір стає сферою появи та розповсюдження *world of «new media»* (світ «нових медіа»), що отримують назву *blogosphere* (блогосфера). Цей світ складається із великої кількості веб-сайтів у вигляді періодичних видань (журналів), присвячених огляду інформації про політичні, соціальні, культурні події, що відбуваються в англійських країнах та світі, різні розваги та хобі. Неологізм *blogosphere* продовжує інновації, створені на базі лексичної одиниці *blog*, яка є скороченням слова *weblog* (*blogger, blogging, blogmaster, blogocrat, blogroll, blogosphere, blogging business, blogland*). Розповсюдження комп'ютерних технологій дедалі більше впливає на економіку, політику англійських країн. Так, наприклад, з метою контролю та розвитку електронної торгівлі в Великій Британії була створена посада *e-envoy* (електронного представника), який підпорядковується *e-minister* (електронному міністру). Впровадження *e-cabinet and e-government* (електронного кабінету міністрів і електронних урядів) сприяє вдосконаленню політичної системи в країні, уможливило здійснення політичних операцій у віддаленому режимі [3, с. 124].

Встановлення кореляції між суспільними та лексико-семантичними інноваційними процесами й явищами, що впливають на формування та розвиток метатерміносистеми комп'ютерних технологій англійської мови, виявлення впливу

конкретних соціальних чинників на її формування, розподіл її одиниць за соціофункціональними класами, з'ясування характеристик цих одиниць надало можливість визначити соціофункціональні аспекти формування та розвитку цієї метатерміносистеми. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в детальному аналізі базових характеристик її метатермінів, вивченні особливостей їх впливу на інші терміносистеми англійської мови.

Література:

1. Зацний Ю. А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник : [словник] / Ю. А. Зацний, А. В. Янков. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 360 с.
2. Федорова Ю. Г. Лінгвокогнітивні параметри інноваційних одиниць в американському дискурсі: дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Юлія Геннадіївна Федорова. – Херсон, 2013. – 222 с.
3. Crystal D. Language and the Internet / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 306 p.
4. Donaldson A. G. The Making of Modern America : The Nation from 1945 to the Present. – N.Y. : Rowman & Littlefield Publishers, 2012. – 364 p.
5. Lengel L. Computer Mediated Communication / L. Lengel, A. Tomic. – L. : Sage Publication Group, 2004. – 272 p.
6. GSM World. Glossary of Terms. Copyright GSM Association [Електронний ресурс]. – 2007. – Режим доступу : <http://www.gsmworld.com/technology/glossary.html>.
7. Quinion M. Words of 2001. [Електронний ресурс] / M. Quinion. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.worldwidewords.org/>.

УДК 811.161.2 '367 '373.46

І. Р. Козелко,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ КОДИФІКАЦІЇ СИНТАКСИЧНИХ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКИХ ГРАМАТИКАХ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

На матеріалі українських граматики кінця ХІХ – початку ХХ ст. розглянуто функціонування синтаксичної термінології, прослідковано становлення сучасних наукових назв. Визначено суттєві поповнення у термінології синтаксису, які закріпились та пройшли етап кодифікації у сучасній українській літературній мові.

Ключові слова: українська мова, синтаксис, термін, граматики.

ОСОБЕННОСТИ КОДИФИКАЦИИ СИНТАКСИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ В УКРАИНСКИХ ГРАММАТИКАХ КОНЦА ХІХ – НАЧАЛА ХХ ВЕКА

На материале украинских грамматик конца ХІХ начала ХХ в. рассмотрено функционирование синтаксической терминологии, прослежено становления современных научных названий. Определены существенные пополнения в терминологии синтаксиса, которые закрепились и прошли этап кодификации в современном украинском литературном языке.

Ключевые слова: украинский язык, синтаксис, термин, грамматика.

PECULIARITIES OF CODIFICATION OF SYNTACTICAL TERMS IN UKRAINIAN GRAMMARS IN THE END OF ХІХ – BEGINNER OF ХХ CENTURY

Based on the Ukrainian grammars end of ХІХ – beginner of ХХ century reviewed the functioning of syntactical terminology followed the formation of modern scientific names. Determined significant replenishment in terminology of syntax that were fixed and passed the stage of codification in the modern Ukrainian literary language. It was revealed that terminological base of syntax determined in textbooks the end of ХІХ beginner of ХХ century, namely in the works of G. Sherstyuk (1909), V. Kotsovskyy, I. Ohonovskyy (1912), S. Smal-Stotskyy, F. Gartner (1914), V. Simovych (1919), M. Goretskyj, I. Shalya (1926) and others. Not all of educational books fixed syntactical terms in a separate linguistic part, but paved the way for the unification as for the name of part Syntax and its terms. A great number of these terms submits grammar of G Sherstyuk. In the work of V. Kotsovskyy, I. Ohonovskyy observe the varieties of subject and predicate. A characteristic sequential feature of writing's V. Simovych is the variation of syntactical terms. Also, scientist paid attention to the research perioda and its types. The book, written by M. Goretskyj, I. Shalya is of interest from the standpoint of fixing structures of word combinations. Analyzed syntactical terms focused a unity and interpenetration of ideas of scientists throughout Ukraine.

Key words: Ukrainian language, syntax, term, grammars.

Українські граматики, підручники, які з'явилися у період 20-30-тих років ХХ ст., засвідчили новий етап розвитку української синтаксичної термінології. Адже у цей час на Великій Україні вироблялася наукова термінологія різних галузей знань. Тому і мовознавчі терміни також були на шляху уніфікації.

Автори навчальних книжок з української мови уважно поставились до фіксації та кодифікації не тільки норм української мови, а й її термінології.

Аналіз та оцінку такої дослідницької роботи здійснив І.Огієнко у праці «Українська граматична термінологія. Історичний словник української граматичної термінології з передмовою про історію розвитку її» (1908), де наголошував на «пекучих і непорушених питаннях». До них вчений відносив правопис та граматичну термінологію, бо ж тут, на думку І. Огієнка, зв'язок та взаємовплив науки та народу виявлявся у культурному зрості всього українського народу: «Не може бути гарного, культурного розвою, коли вчені марно тратитимуть свій дорогий час на суперечки про форму. Не може бути науки, раз на вислів її недостачає термінів» [7, с. 2]. Звідси розуміємо заклик дослідника спрямований на те, що слід творити мовні закони, враховуючи їхню особливість найменування.

Оскільки поняття граматичної термінології надзвичайно широкі, ми зупинимося лише на частині мовознавчих спеціальних назв, а саме на синтаксичних термінах.

Синтаксис як розділ мовознавчої науки виділявся у багатьох підручниках і посібниках цього часу. За спостереженнями дослідниці Н. Москаленко, «у граматичних працях кінця ХІХ ст. подані дуже скупи відомості з синтаксису, а в деяких граматиках немає навіть будь-яких відомостей про синтаксис [5, с. 162]. Що, на думку вченої, пояснювалось тим, що «основну увагу автори приділяли розробці морфології і фонетики, питаннями ж синтаксису вони цікавилися значно менше» [5, с. 162]. Тому подекуди знаходимо й неоднозначні міркування з приводу характерних можливостей, які приписуються цій частині граматики, а також частково різноголосність у трактуванні термінологічних одиниць синтаксису. В українських